

บทที่ 2

แนวความคิดและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” จำเป็นต้องมีแนวความคิดพื้นฐานเพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับการศึกษาและอธิบายถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการทบทวนถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

แนวความคิดเรื่องชาตินิยม

ความหมายของลัทธิชาตินิยม

โดยทั่วไปแล้วแนวความคิดเรื่องชาตินิยมมักถูกนำมาใช้ในลักษณะของแนวความคิดเรื่องลัทธิชาตินิยม โดยมีนักวิชาการและนักรัฐศาสตร์หลายท่าน ซึ่งสนใจศึกษาเรื่องนี้ ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

Charles P. Scheicher (1963:49) ได้ให้ความหมายของลัทธิชาตินิยมไว้ว่า “ลัทธิชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์อันใหม่ของความสำนึก ความรู้สึก หรืออารมณ์ร่วมกันของกลุ่มคน ซึ่งนำไปสู่กระบวนการที่จะปรับแนวทางหรือเป้าหมายในอนาคตของแต่ละบุคคล ให้เป็นไปตามแนวทางหรือเป้าหมายที่รัฐต้องการ”

Carlos P. Romulo (1964:14) ได้ให้ความหมายของลัทธิชาตินิยมไว้อย่างน่าสนใจว่า “ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่สร้างความรักในบ้านเกิดเมืองนอนของบุคคล ตลอดจนเชื้อชาติ ภาษา และประวัติศาสตร์ร่วมกันของชาติ รวมทั้งมีความปรารถนาในความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงและเกียรติภูมิของชาติ”

Hans Kohn (1955:9) ให้ความหมายไว้อย่างสั้น ๆ ว่า “ชาตินิยม เป็นความรู้สึกที่ว่า ความจงรักภักดีอันสูงสุดในตัวของแต่ละบุคคลนั้น ต้องมีให้แก่รัฐหรือชาติ”

ในด้านคำนิยามของนักวิชาการฝ่ายไทยนั้น ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม (2509 :32) ได้ให้ความหมายว่า “ลัทธิชาตินิยมเป็นความสำนึกหรือความรู้สึกในทางจงรักภักดีต่อหมู่ชนซึ่งตนถือว่าเป็นชาติพันธุ์ (ethnic) เดียวกันและเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน”

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2507:182) นักชาตินิยมคนสำคัญของประเทศไทยได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมของเชื้อชาติ เป็นความรักความนิยมคนเชื้อชาติเดียวกัน”

ม.ล. จุลลา งอนรต (2513:37) ผู้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย ได้สรุปความหมายของลัทธิชาตินิยมไว้ว่า “เป็นความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัยและเกียรติภูมิของชาติไว้”

ไพฑูริย์ เจ๊ะแฮ (2522:8) ให้คำนิยามไว้ว่า “ชาตินิยม หมายถึง การรักชาติ การภักดีต่อประเทศชาติและหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกันกับตน เป็นการแสดงออกหรือ การปฏิบัติการของคนในชาติโดยส่วนตนหรือร่วมกันเพื่อแสดงพลังต่อต้านศัตรูของชาติ รักษาอำนาจอธิปไตยและเกียรติภูมิของชาติ ตลอดจนความปรารถนาให้ความช่วยเหลือและการต้อนรับบุคคลในหมู่ชนชาติเดียวกัน การเสียสละทรัพย์สินแรงงาน สติปัญญาและชีวิตเพื่อชาติ”

อาจกล่าวได้ว่าลัทธิชาตินิยมเป็นเรื่องของกลุ่มคนที่มีความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับเชื้อชาติและประเทศของตนโดยตัวอยู่บนพื้นฐานว่ามีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆร่วมกัน ความรู้สึกชาตินิยม (nationalism) นั้นมีความหมายแตกต่างและลึกซึ้งกว่าความรักในชาติ (patriotism) โดยพิจารณาจากรากศัพท์ nation ซึ่งมาจากภาษาลาตินว่า natus ซึ่งแปลว่า “เกิด” ตรงกับความหมายของคำว่า “ชาติ” ในภาษาไทย (หลวงวิจิตรวาทการ , 2520: 41) ชาตินิยมเป็นความรักในประชาชาติเน้นไปในทางรักคน คือรักคนที่สืบสายโลหิต และมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน เป็นลัทธิที่ชวนให้เกิดความร่วมมือร่วมใจร่วมเป็นร่วมตายเพื่อสิทธิและเสรีภาพของชาติ ชาติ

นิยมให้ความหมายไกลเกินกว่าความรักในบ้านเกิดเมืองนอน อันหมายถึงอาณาเขต พื้นฐานเป็นสำคัญ เป็นเรื่องของความรู้สึกภาคภูมิใจและหยิ่งในบรรพบุรุษ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสัญลักษณ์อื่นๆ ที่เป็นลักษณะเดิมแห่งชาติของตน (ประเสริฐ แยมกลิ้งฟุ้ง อ้างถึงใน อัจฉรา กมฺพพิสสมัย , 2525: 5)

Hans Kohn (อ้างถึงในปริษา ช้างขวัญยืน, 2530: 303-306) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะร่วมของลัทธิชาตินิยมไว้ดังนี้

1) ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม (cultural self-determination) ซึ่ง Kohn เห็นว่าพวกชาตินิยมถือว่าความเป็นตัวของตัวเองหรือความเป็นเอกราชทางการเมือง (political self-determination) นับเป็นเพียงส่วนหนึ่งลัทธิของชาตินิยม ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรมก็สำคัญพอ ๆ กัน ดังจะเห็นว่า นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นว่า พวกชาตินิยมมุ่งศึกษาหาความรู้ และวัฒนธรรมของชาติ กระบวนการนี้มาเชื่อมลงเมื่อวัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นวัฒนธรรมสากลมากขึ้น เช่น ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การเมืองการปกครอง การศึกษา เป็นต้น การที่ประเทศต่าง ๆ หันมาเปลี่ยนแปลง ประกาศของตนให้เจริญแบบตะวันตก ทำให้ต้องศึกษาวัฒนธรรมตะวันตกและละเลยวัฒนธรรมประจำชาติของตน

Kohn ได้กล่าวถึง การแบ่งประเภทของลัทธิชาตินิยมของ Walt Whitman ออกเป็น 2 ประเภท คือ ชาตินิยมแบบเปิด (opened nationalism) กับ ชาตินิยมแบบปิด (closed nationalism) ซึ่งชาตินิยมแบบเปิดนั้นเป็นการเน้นย้ำไปที่อาณาเขต มีระบบการเมืองที่เป็นของตัวเองโดยไม่เน้นที่เชื้อชาติและการสืบสายโลหิต เช่นประเทศอเมริกา ซึ่งคนอเมริกันไม่ได้ใช้การสืบสายโลหิตเดียวกันมาเป็นหลักในการวัดความเป็นชาติ ไม่ได้อาศัยอดีตซึ่งสืบทอดมาจากสมัยกลาง ไม่อาศัยการมีศาสนาหรือประเพณีเดียวกัน แต่ถือความมีอิสระเสรีภาพ การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลเป็นหลักจุดมุ่งหมายของชาตินิยมอเมริกัน ก็คือ การเปลี่ยนคนซึ่งมีเชื้อสายและอดีตที่แตกต่างกันให้เป็นคนใหม่และสร้างอนาคตใหม่ด้วยกัน ส่วนชาตินิยมแบบปิดนั้นจะมีลักษณะที่ไม่ยึดหยุ่น ไม่รับระบบคุณค่าใหม่ๆเน้นวัฒนธรรมประจำชาติ เน้นเชื้อชาติและความสำคัญของชาติตนทางประวัติศาสตร์ เน้นความเป็นบรรพบุรุษที่มีสายเลือดเดียวกันและถิ่นกำเนิดเดียวกัน

2) ความบริสุทธิ์ทางเชื้อชาติ เป็นลักษณะพื้นฐานอย่างหนึ่งของชาตินิยมที่ใช้อย่างเป็นเหตุผลในการสร้างชาติมาตลอด เช่น การรวมชาติยิวนั้น ชาวยิวไม่ยอมรับภรรยาชาวต่างชาติที่พวกยิวพามาและไม่รับรองบุตรอันเกิดจากภรรยาดังกล่าว การสร้างชาติเยอรมันในสมัยนาซีก็เน้น

ความเป็นอารยันบริสุทธิ์และให้สิทธิพิเศษเหนือกว่าพวกเลือดผสม ลัทธินิยมเชื้อชาตินี้ทำให้ความรู้สึกชาตินิยมรุนแรง เช่นความเป็นเยอรมัน ความเป็นสลาฟ ความเป็นผิวขาว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้คนมีสำนึกในเรื่องเชื้อชาติซึ่งก่อให้เกิดลักษณะอีกแบบ คือ การถือว่าชาติของตนสูงสุด

3) การถือว่าชาติของตนสูงสุด การนิยมเชื้อชาติทำให้เกิดชาติขึ้น ชาติรวมกันด้วยความรู้สึกชาตินิยมยึดถือวัฒนธรรมร่วมกัน และมีอาณาเขตชัดเจน แต่ในความเป็นจริงแล้ว คนที่มีเชื้อชาติใกล้เคียงกัน เช่นจีนกับญวน มาเลเซียกับอินโดนีเซีย ลาวกับไทย ต่างก็แยกชาติของตนออกจากกันเด็ดขาด ด้วยอาณาเขตและต่างฝ่ายต่างอ้างสิทธิเหนือดินแดนส่วนที่ติดกับอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดปัญหาพรมแดนขึ้น ความรู้สึกที่ว่าชาติของตนมีความยิ่งใหญ่กว่าชาติอื่น ความรู้สึกเกลียดชังชาติอื่นมีความรู้สึกกว่าชนชาติของตนอยู่เหนือชนชาติอื่น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ลัทธิชาตินิยมของเยอรมันในสมัยฮิตเลอร์มีอำนาจ ฮิตเลอร์ได้ปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชาวเยอรมัน โดยเห็นว่าชนชาติเยอรมันมีความยิ่งใหญ่เหนือชนชาติอื่นใดและในที่สุดก็ได้สร้างความรู้สึกเกลียดชังชาวยิวภายในประเทศ ซึ่งฮิตเลอร์ถือว่าเป็นชนชาติที่ด้อยกว่าเยอรมันและจะต้องกำจัดให้หมดสิ้นไป ผลคือมีชาวยิวถูกสังหารอย่างทารุณเป็นจำนวนมาก

ในแง่บุคคล ชนกลุ่มน้อยซึ่งอยู่ในดินแดนชนกลุ่มอื่นเป็นส่วนใหญ่มักจะถูกกดขี่หรือดูหมิ่นจากคนส่วนใหญ่เนื่องจากมีเชื้อชาติต่างกัน และคนส่วนใหญ่ก็เห็นว่าเชื้อชาติของตนสูงกว่าทำให้เกิดการต่อสู้ทางเชื้อชาติขึ้น

ความรู้สึกชาตินิยมเป็นความรู้สึกที่ได้รับการปลุกฝังให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ถือว่าชาติตนอยู่สิ่งอื่นใด ความรู้สึกเหล่านี้จะเกิดกับประชาชนในชาติได้ก็โดยการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนต่างๆ และเมื่อคนในชาติเกิดความรู้สึกชาตินิยมอย่างรุนแรงแล้วก็มักจะมีการกระทำบางอย่างที่แสดงถึงความรู้สึกชาตินิยมของประชาชนตามมา ความรู้สึกชาตินิยมเป็นความรู้สึกที่รุนแรงกว่าและมักจะมีการกระทำอันเกิดจากความรู้สึกร่วมกับของประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนความรักชาติเป็นความรู้สึกโดยทั่วไปของบุคคลและเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกโดยทั่วไปของบุคคลและเป็นส่วนหนึ่งชาตินิยม

ลักษณะอีกประการหนึ่งที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้สึกที่ว่าชาติของตนยิ่งใหญ่กว่าชาติอื่น คือความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ความรู้สึกเช่นนี้ก่อให้เกิดความคิดที่จะรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาษา ตลอดจนสถาบันต่างๆ ที่เป็นของตนเอง เพื่อ

เป็นการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของชาติและเป็นจุดรวมของความจงรักภักดีของคนในชาตินอกจากนี้ความรู้สึกดังกล่าวยังรวมไปถึงความต้องการที่จะให้ชาติของตนเจริญหรือทัดเทียมกับชาติอื่น ซึ่งจะเป็นผลให้มีการส่งเสริมให้มีการใช้สินค้าภายในประเทศในทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ

วิวัฒนาการชาตินิยมในประเทศตะวันตก

ความรู้สึกชาตินิยมเป็นผลมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามระยะเวลาและสถานการณ์ภายในแต่ละสังคม ลักษณะที่สำคัญของชาตินิยมก็คือ ความต้องการที่จะยกฐานะของชาติให้อยู่เหนืออื่นใด ซึ่งความจงรักภักดีอันสูงสุดของบุคคลนั้นต้องมีให้แก่รัฐหรือชาตินั้นเอง ซึ่งแต่เดิมคำว่า รัฐ หรือ ชาติ ยังไม่มี มีเฉพาะคำว่า เผ่า สิ่งที่ทำให้เผ่าแต่ละเผ่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือ การที่คนในเผ่ามีสายโลหิตร่วมกัน มีภาษาเดียวกันมีประเพณีร่วมกัน นอกจากนั้นแรงกดดันทางเศรษฐกิจคือ ความต้องการจะแสวงหาอาหารให้พอกินและแรงกดดันทางการเมือง คือ ความต้องการที่จะแย่งอำนาจ ทำให้คนในเผ่ามีความรู้สึกผูกพันต่อเผ่าของตนเอง ร่วมมือกันในการต่อสู้กับเผ่าอื่น (Barbara Ward อ้างถึงใน ม.ล จุลลา อมรต, 2513: 3)

ต่อมาเมื่อวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เริ่มเจริญขึ้น เผ่าต่าง ๆ เริ่มมีการรวมตัวกัน เป็นราชอาณาจักรแบบ Feudal Kingdom โดยแต่ละกลุ่มมีขุนนางเป็นผู้ปกครองอยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์โดยยังมีสิทธิเสรีภาพของตนเอง ซึ่งมีคริสตศาสนาเป็นศูนย์รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในสังคม ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันระหว่างรัฐ กับ ศาสนา ประกอบกับประชาชนได้มีการยึดถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง เกิดความรับผิดชอบและผลประโยชน์ร่วมกันขึ้น ทำให้เกิดผลสะท้อนคือ ความต้องการที่จะมีรัฐใหม่ขึ้นตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน เพราะอยู่ในขอบเขตภูมิศาสตร์เดียวกันมาช้านาน ทำให้เกิดการรวมดินแดนต่าง ๆ เข้า เป็นดินแดนใหญ่หลายแห่ง จากการรวมเช่นนี้ซึ่งก่อให้เกิดประเทศหลายประเทศขึ้นในยุโรป เช่น ฝรั่งเศส สเปน อังกฤษ สวิสเซอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ รัสเซีย อิตาลีและเยอรมัน การแยกกันอยู่เป็นประเทศแบบนี้ เป็นผลให้เกิดความรู้สึกนึกคิดของแต่ละชาติ (national spirit) ขึ้น (เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ , 2512: 93)

ซึ่งในระยะเริ่มแรกนั้น กษัตริย์ในประเทศต่างๆ ของทวีปยุโรปยังนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกภายใต้อำนาจของสันตปาปาซึ่งเป็นประมุขของศาสนาที่กรุงโรม ต่อมากษัตริย์ในบางประเทศเช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ได้เริ่มไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของพวกสันตปาปา อันเนื่องมาจากการแตกแยกกันทางศาสนา และการที่รัฐมีอำนาจเพิ่มขึ้น จึงก่อให้เกิดการแยกตัวออกจากศาสนจักรซึ่งกว่าจะแยกออกมาจากกันได้ก็ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งจากการที่รวมตัวกันเป็นประเทศขึ้นในรูปของรัฐธรรมนูญ โดยหลุดพ้นจากการอยู่ภายใต้อำนาจทางศาสนาภายใต้การปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับได้ว่าเป็นก้าวแรกที่ทำให้ลัทธิชาตินิยมแบบใหม่เกิดขึ้น โดยความจงรักภักดีต่อชาติได้เข้ามาแทนที่ความจงรักภักดีต่อศาสนาและผู้ปกครองประเทศ (Seton -Watson, 1964: 3-4) แม้คำว่าชาติจะเกิดขึ้นมานานแล้ว แต่แนวความคิดที่ว่าชาติเป็นศูนย์กลางของความจงรักภักดีต้องมีให้แก่ชาตินั้นเพิ่งมาเริ่มเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 นี้เอง จากการที่ประเทศฝรั่งเศสปฏิเสธอำนาจของกษัตริย์และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าส่วนรวมของชาติว่ามีความสำคัญมากกว่าพระมหากษัตริย์ ลัทธิชาตินิยมได้แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็วโดยมีความรู้สึกที่ว่าความจงรักภักดีอันสูงสุดในตัวของแต่ละบุคคลต้องมีให้แก่ชาติ ถือว่ารัฐหรือชาติเป็นสิ่งเดียวกับประชาชนหรืออย่างน้อยก็แสดงความต้องการที่จะกำหนดขอบเขตของรัฐโดยอาศัยทางชาติพันธุ์ที่มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมเดียวกัน

พลังความรู้สึกเกี่ยวกับชาตินิยมทางด้านการปฏิบัตินั้น เกิดขึ้นหลังจากการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี 1789 ภายหลังจากที่ได้โค่นล้มสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว รัฐก็ได้นำเอาความคิดเรื่องชาตินิยมมาเป็นจุดรวมให้ประชาชนตระหนักในความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตน ตลอดจนภาษา วัฒนธรรม ต่าง ๆ ของคนฝรั่งเศส ลัทธิชาตินิยมได้แพร่ขยายออกไปทั่วในศตวรรษที่ 19 และ 20 ได้มีพลังใหม่เกิดขึ้น 2 พลังที่เป็นสาเหตุกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเรื่องชาตินิยมรุนแรงขึ้น คือ

1) ประชาธิปไตยคือมีความเชื่อว่าคนในสังคมควรมีบทบาทของตนเองและชุมชนควรจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชน จากความรู้สึกที่ว่าประชาชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการปกครองประเทศได้สะท้อนกลับเป็นว่าประเทศก็ควรมีการปกครองเป็นของตนเองเช่นกัน ไม่ใช่ให้ผู้อื่นมาปกครอง

2) การปฏิวัติทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการรวมตัวกันของพ่อค้าในเรื่องผลประโยชน์ต่างๆ ทำให้เกิดความพยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจำเป็นจะต้องทำในระดับชาติ เพราะฉะนั้นแนวความคิดนี้จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ร่วมกันในหมู่ชนชาติเดียวกัน เพราะความเป็นอยู่ของทุกคนขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจของชาติจึงทำให้เกิดการโยนไปถึงเรื่องชาตินิยมในที่สุด (Barbara Ward อ้างถึงใน ม.ล จุลกลาง อนรต, 2513: 7)

ซึ่งแนวคิดเรื่องชาตินิยมนี้ต่อมาได้กลายเป็นอุดมการณ์ที่แต่ละประเทศนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์และความมั่นคงของประเทศตนเป็นที่ตั้ง ซึ่งการยึดถือผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้งนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศจนกลายเป็นสงครามโลกในที่สุด

ชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลัทธิชาตินิยมเริ่มเผยแพร่เข้ามาสู่ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง โดยเกิดมาจากความต้องการเรียกร้องเอกราชคืนจากประเทศอาณานิคม แต่เดิมดินแดนแถบนี้ยังไม่มีลักษณะเป็นชาติ มีการกระจัดกระจายกันในลักษณะแว่นแคว้น อาณาจักร หรือรัฐ อำนาจและอาณาเขตของการปกครองขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของตัวผู้นำ เมื่อใดที่รัฐหรืออาณาจักรนั้นอ่อนแอก็จะตกอยู่ภายใต้รัฐหรืออาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า สภาพดังกล่าวได้หมดไปเมื่อตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก กล่าวคือต่างตกอยู่ภายใต้ศูนย์กลางการปกครองเดียวกัน ทั้งยังถูกรวบงำทั้งทางด้านวัฒนธรรมและการผลิตต่างๆ ตามแบบประเทศเมืองแม่กำหนด ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวประเทศในแถบนี้ต่างมีความรู้สึกร่วมกันว่า ถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบจากประเทศเมืองแม่ (เรวดี พริ้งวณิชย์ , 2515:36-48) ฉะนั้นจึงเกิดการต่อต้านและรวมพลังงานในรูปของขบวนการต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต่อต้านเรียกร้องเอกราชจากชาติตะวันตก ซึ่งเข้ามาครอบงำประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลานาน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีปัจจัยสำคัญๆ อยู่หลายประการด้วยกันดังนี้

1) การที่ชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันตกออกเฉียงใต้ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก ทำให้ได้เรียนรู้ถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ และความเป็นประชาธิปไตยในประเทศตะวันตก ชาวพื้นเมืองจึงเริ่มมีความต้องการที่จะปกครองตนเอง ไม่ต้องการให้ชาติอื่นปกครอง จึงเกิดขบวนการชาตินิยมขึ้นต่อต้านประเทศเมืองแม่

2) การที่ชาวตะวันตกเข้ามาปกครองประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ทำการกดขี่ข่มเหงตลอดจนเอารัดเอาเปรียบทางด้านเศรษฐกิจ กับประเทศที่อยู่ภายใต้อาณานิคม โดยได้กอบโกยเอาผลผลิตและผลประโยชน์ต่าง ๆ ไปที่เมืองแม่ ทำให้ประเทศที่อยู่ภายใต้อาณานิคมสูญเสียผลผลิตต่าง ๆ และยากจนลง ในทางกลับกันประเทศเมืองแม่กลับร่ำรวยขึ้น จึงทำให้

เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ชาวพื้นเมือง จึงรวมตัวกันต่อต้านชาวตะวันตก ที่เข้ามาปกครองประเทศ (Philip W. Thayer, 1966 : 51)

3) การที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถเอาชนะโซเวียตกับประเทศตะวันตกเมื่อตอนเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แรงบันดาลใจได้เริ่มทำการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชขึ้น แม้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะแพ้สงครามไปแล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกเกี่ยวกับชาตินิยม และการต่อต้านจักรวรรดินิยมที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ริเริ่มเอาไว้ นั้น ไม่ได้เสื่อมคลายเลย ชาวเอเชียเกิดความรู้สึกว่าตนเองที่เป็นคนผิวเหลือง ก็สามารถทำสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวผิวขาวได้ ความรู้สึกเช่นนี้ได้กระตุ้นให้ประเทศที่อยู่ภายใต้อาณานิคม ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อเอกราชของตน (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ , 2512: 159)

ชาตินิยมในประเทศไทย

หากพิจารณาเปรียบเทียบขบวนการชาตินิยมของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ชาตินิยมในประเทศไทยดูจะมีรูปแบบ วิธีการ ตลอดจนเป้าหมายแตกต่างกับชาติอื่นๆ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมิได้ตกเป็นอาณานิคมของชาวตะวันตก ในทางตรงกันข้าม ในช่วงที่มีภัยคุกคามในประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศไทยโดยการนำของผู้บริหารระบบเดิมได้ทำการปรับปรุงระบบระเบียบทางสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และเป็นการปรับเปลี่ยนที่ได้รับความร่วมมือจากคนในชาติด้วย โดยกระตุ้นให้ประชาชนชาวไทยได้ตระหนักว่า นับแต่นี้ไปความมั่นคงของประเทศอยู่กับการที่ประชาชนตระหนักในความเป็นชาติของตน มีความสามัคคีผูกพันซึ่งกันและกันขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินงานต่อมาเพื่อส่งเสริมแนวความคิดนี้ จนในที่สุดก็ได้ทรงนำเอาลัทธิชาตินิยมมาปลูกฝังให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความจำเป็นที่ทำให้พระองค์ท่านต้องนำเอาลัทธิชาตินิยมมาปลูกฝัง และเผยแพร่ให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทย เพื่อทำให้เกิดความผูกพันระหว่างคนในชาติขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของชาวตะวันตกที่คุกคามเข้ามาในประเทศไทย และอีกอย่างหนึ่งนั้นเนื่องจากอิทธิพลของชาวจีนในประเทศไทยมีมากขึ้น เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ต้องการคนจีนเข้ามาเป็นแรงงานในการพัฒนาประเทศเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย วิธีการแก้ไขปัญหาคือจะต้องปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมขึ้นมาในหมู่คนไทย ความรักชาติของคนไทยจึงถูกแปร

เปลี่ยนมาเป็นความรู้สึกชาตินิยมในที่สุด ซึ่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้ามาบีบบทบาทและอำนาจบริหารประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำเอาแนวความคิดชาตินิยมนี้มาสานต่อเป็นอุดมการณ์ในการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ในประเทศไทย

เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า ชาตินิยมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นไม่มีความรุนแรงเหมือนชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน ชาตินิยมที่เกิดขึ้นนั้นมักจะอยู่ในรูปที่รัฐบาลเป็นผู้ปลูกฝังและกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนี้เพื่อต่อต้านกับอิทธิพลบางอย่างเป็นระยะ ๆ

แนวความคิดเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้มองว่าชาตินิยมเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองชนิดหนึ่งที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำมาใช้เป็นกรอบในการบริหารประเทศ ตลอดจนการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เน้นความเป็นชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทย

ลิขิต ธีรเวคิน (อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517: 14) ได้ให้ความหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองไว้ว่าเป็นลัทธิทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต และวางแนวทางการประพฤติปฏิบัติสำหรับสมาชิกในปัจจุบัน และสำหรับสมาชิกในอนาคต และสำหรับการบรรลุถึงความมุ่งหวังของอนาคตพร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติและความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบสังคมทั้งหมด

อุดมการณ์ทางการเมืองนั้นถูกนำมาใช้เป็นแนวความคิดในการรวมชุมชนเข้าด้วยกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมที่มีความแตกต่างทั้งทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองอาจถูกนำมาใช้โดยกลุ่มผู้ปกครองประเทศที่สามารถโค่นล้มอำนาจการปกครองแบบเก่า และขึ้นมาใช้อำนาจแทน ผู้ปกครองหรือผู้นำที่เพิ่งขึ้นมาใช้อำนาจการเมืองย่อมต้องการที่จะวาดภาพสังคมขึ้นมาใหม่ วางเป้าหมายใหม่ให้กับประเทศ เพื่อประโยชน์ในการชักจูงให้ประชาชนสนับสนุนและยอมรับในอำนาจใหม่นั้น ผู้นำหรือผู้ปกครองใหม่นั้นพยายามใช้อุดมการณ์การเมืองมาเป็นเครื่องมือในการรวมอำนาจและรักษาอำนาจนั้นไว้

อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองอาจถูกนำมาใช้ทดแทนปัญหาความชอบธรรมในการปกครองของกลุ่มที่ขึ้นมาใหม่หรือรัฐบาลใหม่ได้ อุดมการณ์เป็นเหตุผลที่กลุ่มการเมืองมักยกขึ้นมาอ้างเพื่ออธิบายตลอดจนชักจูงให้ประชาชนยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล การกำหนดอุดมการณ์ทางการเมืองหนึ่ง ๆ ไม่ได้หมายความว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นจะยอมรับนับถือ หรือเชื่อมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างกว้างขวาง แต่อาจเป็นเพราะผู้นำที่มีอำนาจทางการเมืองยึดมั่นในอุดมการณ์นั้นเพียงผู้เดียวหรือเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำที่ปกครองเพียงกลุ่มเล็กๆ อุดมการณ์ทางการเมืองที่ผู้นำประเทศใช้ อาจเป็นของใหม่สำหรับคนทั่วไปที่ไม่มีใครเข้าใจ นอกเสียจากกลุ่มปัญญาชนบางกลุ่ม หรืออาจมีลักษณะที่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของประชาชนส่วนใหญ่ ของประเทศก็ได้ แต่ผู้นำทางการเมืองต้องการที่จะให้คนประพฤติปฏิบัติตัวตามความเชื่อทางการเมืองนั้น เพราะว่าเป็นสิ่งดี และต้องการชักจูงให้คนในสังคมคล้อยตามโดยไม่คำนึงว่าจะใช้วิธีการใด จุดหมายสำคัญอยู่ที่การทำให้คนในสังคมยอมรับอุดมการณ์เท่านั้น

ในที่นี้อาจสรุปได้ว่า การนำเอาอุดมการณ์มาใช้ประโยชน์ทางการเมืองนั้นมีอยู่ 4 ลักษณะด้วยกัน คือ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517: 20)

- ประการแรก เป็นการนำอุดมการณ์มาใช้เพื่อปกครองและยึดกลุ่มคนในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน
- ประการที่สอง เป็นการใช้อุดมการณ์เพื่อประโยชน์ในการชักจูงให้คนมาเสียสละเพื่อเป้าหมายร่วมกัน หรือ “ ทำเพื่ออุดมการณ์ ” ซึ่งมักจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้นำทางการเมืองมากกว่าต่อตัวประชาชนโดยทั่วไป ประชาชนถูกเรียกร้องให้เสียสละมอบกายถวายชีวิตเพื่ออุดมการณ์
- ประการที่สาม เป็นการใช้อุดมการณ์เพื่อประโยชน์การขยายอำนาจของรัฐบาล
- ประการสุดท้าย เป็นการใช้อุดมการณ์ภายในพรรคหรือในองค์กรอื่นๆโดยผู้ที่ต้องการเข้าไปยึดอำนาจ หรือเมื่อยึดอำนาจได้แล้วเพื่อรักษาอำนาจนั้นไว้

อุดมการณ์ทางการเมืองอาจแบ่งเป็นลักษณะใหญ่ๆได้ 2 ประเภทด้วยกันคืออุดมการณ์ประเภทที่เคร่งครัดยึดมั่นในอุดมการณ์ว่าเป็นปรมัตถธรรมที่ใครจะตั้งข้อสงสัยไม่ได้ เช่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์กับอุดมการณ์ที่มีขอบเขตกว้างขวางไม่ยึดติดกับหลักเกณฑ์ใดหลักเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างเคร่งครัด แต่มีลักษณะพิเศษ คือ การยอมให้มีการตั้งข้อสงสัยท้าทายอุดมการณ์นั้นได้ เช่น อุดมการณ์เสรีนิยม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช , 2517: 21-22)

นอกจากการแบ่งลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีผู้แยกประเภทของอุดมการณ์ทางการเมืองไว้ อีกดังนี้ (Karl Laewenstein อ้างถึงใน Cox, 1969: 336)

- 1) ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Monarchy) และเทวราชาธิปไตย (Theocracy)
- 2) ระบบธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) เช่นระบบรัฐสภานิยม (Parliamentarianism)
- 3)ปัจเจกนิยม (Individualism) เช่นเสรีนิยม (Liberalism) และทุนนิยม (Capitalism)
- 4) สังคมนิยม (Socialism) เช่น ทุนนิยมรัฐ (State capitalism) และรัฐสวัสดิการ (Welfare state)
- 5) ชาตินิยม (Nationalism) เช่นจักรวรรดินิยม (Imperialism) ชาตินิยม (Racism) และสากลนิยม (Universalism)
- 6) ลัทธิชนชั้นผู้นำ (Elitism) ซึ่งเชื่อในความสามารถเฉพาะหรือภูมิปัญญาของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่นอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) และลัทธิชนชั้นการผู้จัดการ (Managerialism)

รัฐบาลมักจะใช้อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นตัวทำหน้าทีสร้างทัศนคติทางการเมืองให้กับประชาชน เพื่อนำไปสู่การยอมรับและการดำรงอยู่ของรัฐบาลตลอดจนสถานภาพทางสังคมในขณะนั้น โดยการสร้างความเชื่อ ความเคยชินและความรักต่อสถาบันหรือสัญลักษณ์ของอุดมการณ์ และพร้อมที่จะปกครอง สถาบันและสถานทางสังคมที่เป็นอยู่

แนวความคิดเรื่องความชอบธรรม

ความชอบธรรมทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับการได้มาซึ่งอำนาจ การมีอำนาจและการใช้อำนาจในการปกครองนั้น ซึ่งเป็นรากฐานของการมีอำนาจทางการเมือง โดยฝ่ายรัฐบาลคิดว่า มีสิทธิ์ที่จะปกครอง และฝ่ายที่ถูกปกครองก็ยอมรับในการถือสิทธิ์ดังกล่าว นั้น บางคนจึงพูดว่า การมีอำนาจหน้าที่เป็นเรื่องของการมีอำนาจ หรือ อิทธิพลอันชอบธรรม (Dahl, 1976: 19,29) บ้างก็ว่าความชอบธรรมในการปกครองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการก่อให้เกิดและดำรงไว้ ซึ่งการมีความเชื่อที่ว่า สถาบันทางการเมือง การปกครองต่าง ๆ มีความเหมาะสมที่สุดแล้วสำหรับ สังคมนั้น (Lipset อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541: 79)

ในการยึดอำนาจทางการเมืองแต่ละครั้ง ผู้ก่อการหรือผู้ทำการยึดอำนาจมักจะเสริมสร้างฐานะของตนด้วยการสถาปนารัฐบาล โดยการอ้างถึงหลักการของความชอบธรรมอย่างหนึ่ง

อย่างใดขึ้นมาแทนที่หลักการของรัฐบาลชุดก่อน รัฐบาลในทุกสังคมย่อมต้องการที่จะให้คนในสังคมเชื่อว่าการปกครองของตนนั้นมีความชอบธรรม อย่างน้อยที่สุดต้องพยายามให้การอยู่ในฐานะของรัฐบาลของตนได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างมากพอ หากในระบบการเมืองหนึ่ง มีสมาชิกส่วนใหญ่ให้การยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การปกครองมีความชอบธรรมมีการยอมรับในทั้งผู้นำ และนโยบายของรัฐบาลย่อมเป็นการง่ายต่อการที่จะให้มีการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลนั้น ๆ แต่ถ้าความชอบธรรมในการใช้อำนาจหน้าที่สำหรับการกระทำดังกล่าวขาดไป ผู้มีอำนาจขณะนั้นก็ต้องอาศัย สิ่งอื่น ๆ มากขึ้น เช่นเงิน การใช้กำลัง การให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ เป็นต้น

การปกครองที่มีความชอบธรรมย่อมมีผลทำให้ประชาชนมีความสำนึกในหน้าที่ของตนว่าควรเชื่อฟังผู้นำ และปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเป็นผลดีในการสนับสนุนรัฐบาล ในขณะเดียวกันการกระทำที่ถูกต้อง ก็ช่วยทำให้ฝ่ายปกครองมีความชอบธรรมทางการเมือง ทำให้ง่ายต่อการบรรลุเป้าหมายของรัฐบาล เช่น การสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ การก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยแก่สังคม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ช่วยให้ฝ่ายรัฐบาล สามารถอ้างสิทธิ์ในการปกครองของตนได้

Max Weber (1966:213) ได้ให้คำนิยามเรื่องความชอบธรรมไว้ว่า “ Belief in the right to rule” ซึ่งหมายถึง ความเชื่อถือที่มีต่อความถูกต้องตามกฎหมายและการยอมรับนับถือด้วย S.M.Lipset (1972:77) ได้ให้ความเห็นเรื่องความชอบธรรมในการปกครองไว้ว่า รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างและรักษาความเชื่อถือ ที่มีต่อสถาบันทางการเมืองเอาไว้

ลิขิต ธีรเวคิน (อ้างถึงใน วิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร, 2538: 22) ได้ให้ความเห็นในเรื่องความชอบธรรมทางการเมืองไว้ว่า หมายถึงการที่ระบบการปกครองนั้นเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เข้าสู่อำนาจดังเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่

การมีเสถียรภาพทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยในสังคมหนึ่งสังคมนั้น ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับที่ได้รับการยอมรับในการเข้าสู่อำนาจในระบบการเมือง กล่าวได้ว่า อำนาจทางการเมืองต้องมีความชอบธรรม ซึ่งความชอบธรรมในการปกครองของระบบการเมืองแบบนี้มีมากกว่าระบบอื่นๆ ในระยะยาวแล้วการปกครองแบบดังกล่าวไม่อาจบังคับให้คนในสังคมฝืนใจตนเองได้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองและการปกครองอย่างหนึ่งนั้น เป็นเรื่องของการอ้างสิทธิ์ในทางการเมืองในลักษณะที่ถือว่า ผู้มีอำนาจในทางการเมืองจะ

เป็นผู้แทนของใคร เช่น เป็นผู้แทนของพระเจ้าหรือของประชาชน หรือทั้งสองอย่าง และคนในสังคม เชื่อถือหรือยอมรับในหลักการเช่นนี้หรือไม่ นอกจากนี้การเป็นตัวแทนของสิ่งดังกล่าวย่อมหมายถึง การที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนด้วย หากประพจน์ผิดจากหลักที่กำหนดไว้ใน การปกครอง ข้ออ้างในการเป็นตัวแทนของสิ่งนั้นก็อาจหมดไปด้วย

อย่างไรก็ดี ข้ออ้างสำหรับการมีความชอบธรรมทางการเมืองยังอาจแบ่งออกได้เป็น สามแบบเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการแห่งอำนาจของผู้ปกครองที่ผู้ถูกปกครองยอมรับในการอ้างสิทธิ์ ดังกล่าว สำหรับแบบแรกการมีความเชื่อในความชอบธรรมของการมีอำนาจทางการเมือง ขึ้นอยู่กับการมีความยึดมั่นในประเพณีที่บุคคลจะต้องให้การเชื่อฟังแก่ผู้นำที่ใช้อำนาจและได้อำนาจตาม ประเพณี เช่น ประเทศที่ยังคงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งผู้มีอำนาจมักอ้างแบบธรรมเนียม การปฏิบัติที่เคยทำมา เป็นต้น

ส่วนแบบที่สอง ความชอบธรรมของการมีอำนาจทางการเมืองขึ้นอยู่กับการมีความ เชื่อถือในคุณสมบัติพิเศษส่วนตัวกับลักษณะของการปกครองของผู้นำ ในลักษณะที่เห็นว่าน่า เลื่อมใส หรือน่าเชื่อถือ แต่การมีความเชื่อถือเช่นนี้ไม่ค่อยยั่งยืนนัก เพราะต้องมีผู้นำที่มีคุณสมบัติ ดังกล่าว

ส่วนแบบที่สาม ความชอบธรรมของการมีอำนาจทางการเมืองขึ้นอยู่กับการมีความ เชื่อที่ว่าการใช้อำนาจนั้นชอบด้วยกฎหมาย มีการยอมรับในข้อบัญญัติของรัฐธรรมนุญ ในกฎหมายและอำนาจของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากเห็นว่า เป็นการชอบด้วยกฎหมาย การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เห็นถูกต้องตามกฎหมาย ก็ถือว่ามีความชอบธรรม ถ้าผู้นำทำอะไรไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ก็จะไม่ได้รับความเชื่อถือ และจะเสียอำนาจทางการเมือง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541: 88)

กล่าวโดยทั่วไป ความชอบธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องของการมีความเชื่อเกี่ยวกับการมีอำนาจและการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง การก่อให้เกิดความรู้สึกเช่นนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น สำหรับความอยู่รอดของรัฐบาล และระบบการเมืองในทุกๆแบบไม่ว่าจะเป็นภายใต้ระบบใด เช่น ระบบการปกครองแรกเริ่มดั้งเดิม ระบบกษัตริย์ ระบบเผด็จการ หรือระบบประชาธิปไตย ระบบการปกครองในแต่ละอย่างย่อมจะมีการยึดถือหลักแห่ง ความชอบธรรมทางการเมือง ที่ สันนิษฐานระบบของตนโดยเฉพาะ ตัวอย่างของการมีสิทธิ์ในการปกครองของแต่ละระบบจึงแตกต่างกัน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการยอมรับในการถือสิทธิ์ดังกล่าวนี้ของฝ่ายถูกปกครอง

ความคิดเรื่องความชอบธรรมทางการเมืองนั้น แบ่งได้เป็นสองแนวความคิดกว้างคือ แนวคิดแบบเชิงประจักษ์ (empirical) และแนวคิดแบบเชิงปทัสถานทางสังคม (legal validity) (Beetham, 1991: 14) แนวความคิดแบบประจักษ์นั้นให้ความสำคัญกับการปฏิบัติและสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนหรือวัดได้ ซึ่งก็คือ ความถูกต้องตามกฎหมาย เป็นแนวความคิดที่ยึดตามตัวบท กฎหมายเป็นหลัก อีกแนวความคิดหนึ่งนั้น คือแนวคิดเชิงปทัสถานทางสังคม ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับแค่ความถูกต้องตามกฎหมายกฎเกณฑ์เพียงอย่างเดียว ในการตัดสินความชอบธรรมได้ เพราะกฎเกณฑ์ต่าง ๆ นั้น อาจจะล้าหลัง และไม่สามารถครอบคลุมสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ทินตันท์ นาคะตะ (2533:53) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความชอบธรรมในการปกครองแตกต่างจากการปกครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในกรณีเช่นนี้เป็นการยึดหลักกฎหมาย การปกครองที่ยึดหลักกฎหมายเป็นเพียงอุดมการณ์อย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดความชอบธรรมในทางการเมืองขึ้นมา แต่รัฐบาลที่ยึดหลักกฎหมายดังกล่าว อาจขาดความชอบธรรมในการปกครองได้ ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมไม่มีความเชื่อถือ ในเรื่องของความชอบธรรมของรัฐบาล หรือฝ่ายปกครองอีกต่อไป ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ใช้ศีลธรรม และปรัชญามาใช้ร่วมกัน นิยามของความชอบธรรมในแนวคิดนี้จึงเน้นไปที่ความเชื่อถือของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า ความชอบธรรมในแนวคิดที่หนึ่ง คือ เชิงประจักษ์นั้น เกิดตลอดไปไม่สามารถเพิกถอนได้หากว่ากฎหมายไม่ได้ระบุไว้ แต่แนวคิดที่สอง คือ เชิงปทัสถานทางสังคมนั้น ความชอบธรรมในที่นี้ สามารถที่จะเพิ่มขึ้น หรือลดลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อถือ และความนิยมของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อที่จะได้ความถูกต้องสมบูรณ์ในเนื้อหาให้มากที่สุด จึงจะใช้แนวคิดเรื่องความชอบธรรม ทั้งสองแนวความคิด คือ ทั้งเชิงประจักษ์ และเชิงปทัสถานสังคมมาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่า รัฐบาลใดมีความชอบธรรมในทางการเมืองหรือไม่ คือ

1. ความถูกต้องตามกฎหมาย กล่าวคือพิจารณาว่า รัฐบาลชุดนั้นได้เข้ามาสู่อำนาจตามที่กฎหมายระบุไว้หรือไม่ ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น ซึ่งความถูกต้องตามกฎหมายนี้ ถือว่าเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานที่จะใช้ในการพิจารณา ว่ารัฐบาลนั้นมีความชอบธรรมหรือไม่
2. การยอมรับจากประชาชน หมายถึง การได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในการดำรงอยู่ในสถานะของการมีอำนาจอันชอบธรรมในทางการเมือง

ในระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ปัญหาความชอบธรรมในอำนาจทางการเมืองเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้ปกครองคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ความชอบธรรมในอำนาจทางการเมืองและการปกครองในความหมายที่กว้าง มีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า รัฐบาลหรือผู้ปกครองมีสิทธิ์ที่จะปกครอง และผู้อยู่ใต้การปกครองยอมรับสิทธิและอำนาจการปกครองนั้น ความชอบธรรมเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ปกครองสามารถโน้มน้าวให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความเชื่อและศรัทธาในสถาบันกระบวนการทางการเมือง กฎ ระเบียบ วิธีการปกครอง การกำหนด และดำเนินนโยบายของรัฐบาลว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและเป็นข้อผูกพันทางศีลธรรมที่จะต้องปฏิบัติตาม กระบวนการ และการตัดสินใจทางการเมืองสอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐานที่สังคมยึดถือ

เราอาจจะแบ่งฐานที่มาตลอดจนการสร้าง ความชอบธรรมทางการเมืองการปกครองอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทแรก ความชอบธรรมที่มีแหล่งที่มาจากความเชื่อและค่านิยม ซึ่งฝังรากลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของสังคม ความเชื่อและค่านิยมดังกล่าวมีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจารีตนิยมที่ยึดถือร่วมกันของประชาชน

ประเภทที่สอง ความชอบธรรมที่ได้มาจากความสามารถของรัฐบาล หรือ ผู้ปกครอง ในการสนองของความต้องการทางด้านวัตถุของประชาชน ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถให้ความมั่นใจแก่ประชาชนที่จะรักษาไว้ซึ่งความกินดีอยู่ดี และให้หลักประกันความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต (สมบุญ สุธรรมา, 2530: 131)

ในการใช้กรอบความคิดเรื่องความชอบธรรมทางการเมืองมาอธิบาย การศึกษาเรื่องนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองนั้น สามารถใช้กรอบนี้มาวิเคราะห์ในประเด็นเรื่อง การได้รับการยอมรับจากประชาชนหรือไม่ และเป็นไปตามความถูกต้องของกฎหมายหรือไม่ ในการเข้ามาสู่อำนาจทางการเมือง รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้นโยบายการสร้างชาติทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งรู้จักกันในนาม “นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” มาเป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมในการขึ้นมามีอำนาจ และการคงอยู่ในอำนาจของรัฐบาลของตน

วิทยานิพนธ์และงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

ในหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง มีงานเขียนและวิทยานิพนธ์หลายเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกัน โดยผู้ศึกษาได้รวบรวมและสรุปย่องานเขียนและวิทยานิพนธ์นั้น ๆ เอาไว้ดังนี้

ผาณิต รวมศิลป์ ได้ศึกษาไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่องนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487 โดยเน้นศึกษาประเด็นเรื่อง นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในทุก ๆ ด้านของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งทางตรง ทางอ้อม ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาธุรกิจพาณิชย์ โดยพยายามส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจการค้าต่างๆ ของคนไทย เช่น การตั้งบริษัทจังหวัด บริษัทข้าวไทย การควบคุมอาชีพของชาวต่างชาติ และส่งเสริมร้านค้าย่อยของคนไทย นอกจากนี้ยังมีนโยบายเรื่องการพัฒนาการเกษตรกรรมโดยพยายามส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและการเกษตรต่างๆและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม โดยที่รัฐเข้าดำเนินการเอง เช่น อุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมยาสูบ เป็นต้น นอกจากนี้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ยังได้ศึกษาถึงกระบวนการดำเนินนโยบาย ข้อดี ข้อเสีย รวมทั้งปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลสะท้อนจากการดำเนินนโยบายนี้

ในงานเขียนของสังคีต พิริยะรังสรรค์ ในการศึกษาเรื่องทุนนิยมขุนนางไทย พ.ศ.2475 – 2503 ได้เขียนถึงการเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐบาลคณะราษฎร ทำโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การผูกขาดการค้าภายในการคุ้มครองของรัฐ การใช้มาตรการทางการเมืองของรัฐเข้าช่วยเหลือธุรกิจของรัฐ การประกอบธุรกิจภายใต้การอุปถัมภ์ของสมาชิกคณะราษฎร งานเขียนชิ้นนี้ไม่ได้ศึกษาอยู่แค่เพียงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาที่เน้นศึกษาคณะรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – 2490 โดยพยายามวิเคราะห์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างขุนนาง กับนายทุน โดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงในช่วงแรกของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยในภาพรวมของคณะราษฎรแม้จะมีหลักการ และจุดมุ่งหมายในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เกิดระบอบประชาธิปไตย แต่ระบบราชการและขุนนางยังคงมีอำนาจมีอยู่ ขนชั้นนายทุนยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกับชนชั้นขุนนาง ซึ่งในที่นี้หมายถึง รัฐบาลของคณะราษฎร กับนายทุนชาวจีนที่เป็นเจ้าของทุนส่วนใหญ่ ของสังคมไทย ในขณะนั้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาททางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วง พ.ศ.2475 – 2487 ของ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน ได้ศึกษาถึงการก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่งทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดจนศึกษาถึงวิธีการสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าส่งผลกระทบต่อลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่งการกำหนดนโยบาย ระเบียบ และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของรัฐบาลว่ามีผลมาจากแนวความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามเองทั้งสิ้น เช่นนโยบายในการบริหารประเทศ นโยบายการสร้างชาติไทย นโยบายนิยมไทยตลอดจนพระราชบัญญัติ ระเบียบต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยในขณะนั้นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

หนังสือเรื่อง Thailand ' s Durable Premier ซึ่งเขียนโดย กอบเกื้อ สุวรรณทัศน์ ได้ศึกษาถึงการบริหารและการปกครองของคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในช่วงหลังของหนังสือได้เขียนถึงนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติไทย ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของรัฐบาลในขณะนั้นโดยผ่านการออกกฎหมายควบคุมการครอบครองธุรกิจของชาวต่างชาติในประเทศไทย มีความพยายามให้รัฐบาลเข้ามาแทนที่การกุมอำนาจทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตระหนักว่าวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นตกอยู่ในมือของคนจีน (เทียมจันทร์ อ่ำแหวน อ้างถึงใน กอบเกื้อ สุวรรณทัศน์, 1995:148) ฉะนั้นคนไทยจึงไม่ควรให้ชาวต่างชาติโดยเฉพาะคนจีนเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจของคนไทย ซึ่งนโยบายทางเศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อเทียบกับนโยบายการสร้างชาติทางด้านอื่น ๆ นั้น ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ นโยบายทางชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในขณะนั้นไม่ได้กระทบถึงระบบทุนนิยมของคนจีนอย่างแท้จริง ผลที่ออกมานั้นเป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้ประกอบการชาวจีนกับคนไทยที่อยู่ในระดับสูงในคณะรัฐบาลหรือไม่ก็ในกองทัพ โดยฝ่ายแรกเป็นผู้ครอบครองหาเงินทุนและฝ่ายหลังได้ใช้อำนาจทางการเมืองมาเป็นเครื่องคุ้มกันให้กับฝ่ายแรก

อัจฉรา กมุทพิสมัยได้เขียนบทความเรื่อง "อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย" ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งในงานวิจัยเรื่อง "วิวัฒนาการของการใช้นโยบายชาตินิยมของผู้นำไทย" โดยเน้นศึกษาและให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นหลัก ในงานศึกษาชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ชาตินิยมที่ถูกนำมาใช้เป็นหลักในการบริหารประเทศตลอดจนผลจากการใช้นโยบายชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่